

Процесс взаимопроникновения стилей, усилившийся в наше время под влиянием социальных причин, рассматривается как процесс демократизации английского литературного языка, а изменения в семантической структуре слова являются результатом противоречия между необходимостью номинации и существующим лексическим потенциалом, между новыми достижениями в процессе познания и ограниченностью лексической системы, при этом внешние воздействия преломляются через призму внутреннего состава и структуры целостной системы композитологии с присущими ей специфическими закономерностями.

SUMMARY

The article deals with the analysis of processes of wordbuilding in modern English. One of them is connected with the so-called "composite explosion", i.e. with functional analysis of composite words in various functional styles.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балли Ш. Французская стилистика. - М.: Иностр. лит., 1961.
2. БАРС (Большой англо-русский словарь в 2 т. / Под. общ. ред. И.Р. Гальперина. - М.: Рус. яз., 1988.
3. ДБАРС (Дополнение к Большому англо-русскому словарю) / Под общ. ред. И.Р. Гальперина. - М.: Рус. яз., 1980.
4. Еникеева С.М. Синергетические параметры словообразовательных процессов в современном английском языке // Вісник ХНУ. - Харьков: Константа 2006.- № 726.
5. Мартине А. Основы общей лингвистики. -М.: Прогресс, 1963.
6. Мешков О.Д. Проблемы композитной семантики (на материале субстантивного словосложения английского языка): Автореф. дис... д-ра филол. наук. - Москва, 1988.

СЛОВ'ЯНСЬКІ ФІТОНИМИ В ІСТОРИКО-ТИПОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

О.М. Пащенко

Детальний розгляд східнослов'янської ботанічної номенклатури дозволяє виділити дві основні групи праїндоевропейських твірних основ (коренів) (далі – праїндоевроп.), що започаткували кількостаттєвий процес формування назв рослин: дієслівні та іменні лексико-семантичні групи.

До віддієслівних східнослов'янських назв рослин віднесено лексеми із домінуючим значенням дії, тобто ті, які в індоєвропейській мові були дієслівними основами (коренями). Оскільки в своїй семантичній структурі вони відрізнялися елементами значення динамізму, стану та ін., їхній семантичний розвиток відбувався відповідно до цих особливостей.

Група дієслівних праїндоевропейських основ (коренів) із диференційною семою “ушкодження” містить елемент значення “колати”. На думку В.А. Меркулової, серед ознак рослин, які сприймаються певними органами чуття і фіксуються в їхніх назвах, досить чітко виділяються ті, які сприймаються органами дотику. Назвами, похідними від дієслів, позначаються різні відтінки тактильних відчуттів, відображається подразлива дія рослин на шляху при контакті з ними, тобто колючість, палючість тощо. Ці властивості рослин спричиняються особливостями їхньої будови – наявність у них колючок, шипів, формою стебел, листя тощо [4, с. 133]. Значна кількість східнослов'янських фітонімів була утворена від основ (коренів) на позначення ушкоджувальної дії. При дослідженні семантичної структури цієї групи було виділено основні компоненти: інтегральні – “дія”, “вплив”; диференційні – “ушкодження”; потенційні – “об’єкт дії”, “місцевість проростання”, “форма рослини”. Утворення фітонімів із праїндоевропейською основою (коренем) на позначення “ушкоджувальної дії” відбувалося за семантичною моделлю: *ушкоджувальна дія → суб’єкт дії → назва за суб’єктом*.

Прикладом слугують праїндоевропейські основи (корені) на позначення

“ушкодження” із спільним значенням “дія гострим предметом” (“колоти”, “різати” та ін.). У випадку з коренем праїндоевроп. *bher- // bhor- “колоти” спостерігається ускладнення загальної моделі, а саме: від назви дії (“колоти”) утворено праслов’янський фітонім богъ “сосна” (тут актуалізувалася потенційна сема “характер дії”, за якою одержала назву рослина). Далі за наявністю хвойних дерев утворилася назва місцевості богъ “хвойний ліс”. Однак розвиток значення на цьому не припинився, а сприяв формуванню нових фітонімів, що утворилися внаслідок актуалізації потенційної семи “місце зростання” (ці рослини ростуть у соснових лісах): укр. [борина]¹ “брусниця, Vaccinium vitis idaea L.”; “чорниця”; “журавлина”, “буяхи”; “лохина”; [борівка] “брусниця, чорниця”; [боровик], вовче лико; “вовчі люди”; “грушанка; зимно любка”; [боровика] “брусниця”; білор. [баруўка] “тс.” [3 I, с. 230]. В узагальненому вигляді послідовність змін у семантичній структурі праїндоевроп. bhor- “колоти” можна представити таким чином: **ушкоджувальна дія → суб’єкт дії → місце зростання → назва за місцем.**

Другим видом модифікації праїндоевроп. *bher- “колоти” через праслов. *bъгъ стало наслідування типової загальної моделі **ушкоджувальна дія → суб’єкт дії → назва за суб’єктом дії.** Це сталося внаслідок актуалізації семи “суб’єкт дії”. Назви сформувалися за характером дії, спричиненої формою рослини. Ці фітоніми мають колючки, остюки, що спричиняють ушкоджуючу дію, тобто колють, ріжуть та под.: укр. [бор’] “ди́ке просо, ми́шій, Setaria italica P.B.”; рос. [бор] “чорне просо” [3 I, с. 229]; укр. бриця “ми́шій сизий”; рос. [брица] “ми́шій сизий, Setaria glauca L.”; куряче просо; “китник лисохвіст”; білор. [брыца] “куряче просо” [6, с. 193]. Відгалуженням від основної моделі є наступний варіант розвитку праїндоевроп. *bher- // *bhor- “колоти”. У праслов’янську добу вона набула форми borda “борода”. Рослини, похідні від них, мають сухе суцвіття, подібне до боро́ди.

Отже, назви рослин утворилися внаслідок метафоричного перенесення значення за формою: укр. бородач “бородата трава, Andropodon ischaenum L. Я. Мак”, [бородник], [бородка], [бородиха] “тс.”; рос. бородач, надбородник; білор. надбароднік [7 II, с. 197-198]. Східнослов’янські назви рослин укр. глід “Crataegus oxyacantha L., Crataegus monogyna Jacq”, [глидина, глен, гліг, глідина, глій, глог, глогівка, глод], глodiна, [глодовина, глодина, глоїна, глож, глюд, грожина] “тс.”, [глодавка] “гостра трава з мітелками; тонконіг звичайний”, [оглід] “глід”; рос. [глог] “дерен”, [глюд, глейд] “глід”; білор. глог [3 I, с. 526] походять від праслов. glogъ (українські форми з д-типу глід вторинні, виникли внаслідок дисиміляції) були утворені від праїндоевроп. *glōgh- “колоти” [9 I, с. 306]. Помітно, що сема “колоти” зберегла своє значення і на сучасному етапі, лише цей елемент значення потрапив до потенційних сем у структурі сучасних фітонімів. Семантичний розвиток значення праїндоевроп. *glōgh- “колоти” можемо зобразити таким чином: **ушкоджувальна дія → суб’єкт дії → назва за суб’єктом дії.**

Наступний праїндоевропейська основа (корінь) *eǵʰio- < *eǵʰi-, *eǵʰh- “колоти” стала базою для цілого ряду східнослов’янських назв рослин. Семантичний склад назв цих фітонімів розвивався за основною моделлю, тобто **ушкоджувальна дія → суб’єкт дії → назва за суб’єктом.** У праслов’янську добу від цих праформ утворилася назва тварини праслов. *ježь “їжак”, а сучасні назви рослин через семантичну трансформацію цієї основи (кореня) мають такі назви: укр. [їжівник] “синяк, Echium L.”, [їжник] “головатень”; рос. [ежѣвая трава] “синяк”, [ежевник] “головатень”. Назви зумовлені тим, що синяк опушений жорсткими волосками, а головатень має колючі листки, жорстке колюче суцвіття, подібне до їжака [3 II, с. 323; 10 I, с. 267]. Назви укр. ожина¹ “Rubus L. СУМ, О.” [ожини] “ожина звичайна”; рос. ежевика, [ожина] “тс.”; білор. ажына, [ажавіна] “тс.”, (назва пояснюється наявністю у рослин колючок) [3 IV, с. 165] утворено також від праїндоевроп. *eǵʰio- < *eǵʰi-, *eǵʰh- “колоти”, однак модель **ушкоджувальна дія → суб’єкт дії → назва за суб’єктом** ускладнюється метафоричним переносом **форма суб’єкта → назва за формою.**

За цією ж семантичною моделлю розвивалася і наступна праїндоевропейська основа (корінь) *kes- // *kos- “колоти”, яка трансформувалась у праслов. *kostra, *kost(ь)гъ, суфіксальне утворення від цього дієслова, яке в свою чергу стало базою для таких ботанічних східнослов'янських назв, як укр. *костер*² “стоколос безостий, Bromus inermis Leyss”, [костир] “стоколос житній”, [костерава, костерява], [костриця] “тс.”; білор. [косцер] “стоколос житній”. Оскільки назви пов'язані з наявністю у цих рослин остюків у квіткових (колоскових) лусках [3 III, с. 52; 7 II, с. 160-161], за основу найменування в них узятю колючий ушкоджувальний характер їхніх частин.

Наступний випадок зміни праїндоевропейської основи (кореня) *bhed- // *bhod- “колоти” являє собою варіант основної моделі, оскільки обминає другий етап перетворення – актуалізацію потенційної семи “суб'єкт дії”. Праїндоевроп. *bhed- // *bhod- “колоти”. У праслов'янську добу семна структура його майже не зазнала змін: *bosti < *bodti “бити, колоти”. Назви рослин тут утворилися на основі характеру ушкоджувальної дії, що є властивим ряду східнослов'янських назв: укр. *будяк* “чортополох, Carduus L.”, “нетреба колюча; дурман”, [будяк жовтоцвітний] “жовтозілля”, [бодак] “чортополох”; рос. *бодяк* “осот”, [будяк] “тс.”; білор. *бадзяк* “осот”, [будзяк] “чортополох”. Всі ці назви рослин, мотивовані наявністю у них колючок [5, с. 94-95; 8 I, с. 271].

Певне відхилення від основної моделі дає трансформація праїндоевропейської основи (кореня) *neǵh- “просвердлювати, колоти”, що входить у дієслівну групу з диференційною семою “ушкодження”. Праїндоевроп. *neǵh- “колоти” у праслов'янській мові набув значення праслов. nizati- “низати, проколювати”. На східнослов'янському ґрунті значення дії зосередилося навколо потенційної семи “знаряддя дії”, або “суб'єкт дії”. Внаслідок цього назви таких рослин, як укр. [низанка], “мелозіра, Melosira Ag.” [нізанка] “низка”, зумовлено формою цього знаряддя – нитки, яку нагадують стебла рослин [3 IV, с. 86]. Механізм даної семантичної зміни праїндоевроп. *neǵh можна відбити схемою: *ушкоджувальна дія* → *знаряддя дії* → *частина рослини* → *назва за частиною*.

Отже, праїндоевропейські дієслівні основи (корені) з елементом значення “колоти”: *bher- // *bhor-, *bhed- // *bhod-, *eg'hio- < *eg'hi- *eg'h-, *kes- // *kos-, *neǵh- розвивалися за такими семантичними моделями: *ушкоджувальна дія* → *суб'єкт дії* → *назва за суб'єктом*; *ушкоджувальна дія* → *суб'єкт дії* → *місце зростання* → *назва за місцем*; *ушкоджуюча дія* → *суб'єкт дії* → *форма* → *назва за формою*; *ушкоджувальна дія* → *знаряддя дії* → *частина рослини* → *назва за частиною*.

Переважає більшість праїндоевропейських основ (коренів) із значенням “ушкодження” у праслов'янський період субстантивувалася, що зумовлено актуалізацією в їхній семантичній структурі компонентів “суб'єкт дії” або “знаряддя дії”. При утворенні східнослов'янських фітонімів від праїндоевропейських основ (коренів) із значенням ушкодження дії спостерігається тенденція видозміни семантичної структури дієслова у бік актуалізації предметності: *дія* → *суб'єкт (об'єкт, знаряддя) дії* → *назва за суб'єктом (об'єктом, знаряддям) дії*.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Болдирев Р.В. Праїндоевропейські лексичні реконструкції і слов'янська етимологія // Система і структура східнослов'янських мов. – К.: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 1999. – С. 119-124.
2. Болдирев Р.В. Слов'янська етимологія і семантичні трансформації лексичних орієнталізмів // Проблеми зіставної семантики. – К.: КДУ, 1999. – С. 44 - 47.
3. Етимологічний словник української мови: В 7-ми т. / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Наук. думка, 1982-2004. – Т. 1-4.
4. Меркулова В.А. Очерки по русской народной номенклатуре растений. Травы, грибы, ягоды. – М.: Наука, 1967. – 257 с.
5. Меркулова В.А. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / Под ред. О.Н.Трубачева. – М.: Наука, 1980. – 224 с.
6. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – М.: Прогресс, 1986-1987. – Т. 1-4.
7. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под. ред.

- О. Н. Трубачева. – Вып. 1-29. – М.: Наука, 1974-2002.
8. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1978-1993. – Т. 1-8.
9. Berneker E. Slavisches etymologisches Wörterbuch. B. I. – Heidelberg: Winter, 1924. – 760 s.
10. Zeman A. Słownik górnoluzżycko-polski. – Warszawa: PWN, 1967. – 678 s.

**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ФЕМІННОГО
ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ
(спостереження за структурою тексту повісті
О.Забужко «Інопланетянка»)**

О. С. Переломова

У статті проаналізовано постмодерний феміністичний твір О. Забужко «Інопланетянка» на предмет вияву в ньому ознак інтертекстуальності. Автор статті визначає види взаємодії текстів, а також функції конкретного прояву інтертексту.

Інтертекстуальність – поняття постмодерністської текстології, одна з характерних ознак художньої літератури ХХ – ХХІ ст. У рамках постмодернізму сама ідея текстуральності невіддільна від інтертекстуальності і ґрунтується на ній.

За Ю. Крістєвою, у постмодерністській системі відліку взаємодія тексту зі знаковим фоном виступає як фундаментальна умова смислотворення, бо усяке слово (текст) є перехрещенням інших слів (текстів).

Український постмодерн має взагалі гендерну спрямованість. А феміністична проза О. Забужко – апологія жіночої літератури – стає бестселером 1990-х років. «Польові дослідження з українського сексу» О. Забужко можна вважати класичним зразком «поліфонічного роману» (за М.Бахтіним). Саме концепція «поліфонічного роману» М. Бахтіна і стала основою для виникнення терміна «інтертекстуальність», запровадженого теоретиком постструктуралізму, французькою дослідницею Ю. Крістєвою в 1967 році для позначення наявності зв'язків між текстами, завдяки яким вони можуть так чи інакше покликатися один на одного.

Мета нашого дослідження – проаналізувати перший у сучасній українській літературі феміністичний твір – постмодерну повість Оксани Забужко «Інопланетянка» на предмет вияву в ній характерних ознак інтертекстуальності.

Літературознавець Т. Гундорова вказує на ознаки інтертекстуальності «Польових досліджень»: «Постмодерністська фактура роману «Польові дослідження» відверто поліфонічна – вона твориться на основі відкритої фрагментарності, цитування і автоцитування, переказу чужого мовлення, залапкованих чужих слів, щедрих пересипуваних англійськими виразами» [1, 126].

Отже, основне завдання дослідження вбачаємо у вияві рис поліфонічності в художньому тексті повісті «Інопланетянка».

Постколоніальна проза Забужко близька постколоніальній прозі Тоні Морисон, Салмана Рушді, Джамейки Кінкейд. У ній знаходиться відображення гендерний конфлікт, через який відтворюються колізії української національної історії. Мотиви «слабкості» чоловіків, спричиненої довгими роками залежності й подвійної жіночої маргінальності, соціокультурної та національної, – постають як центральні в художніх текстах О. Забужко.

Творчо самореалізуватися в «чужому» (чоловічому) світі прагне «нова героїня» і в повістях «Інопланетянка», «Я, Мілена», «Дівчатка», «Казка про калинову сопілку». Героїня однойменної повісті відчуває себе «інопланетянкою» в реальному житті. Характерною для тексту стає суб'єктивність оповіді, внутрішні монологи та діалоги, цитати й алузії органічно вплетені в авторську мову. Інопланетянка Рада гостро відчуває свою неприналежність до світу людей, вона уникає зустрічі чи то з Мариною Семенівною, чи то з Галиною Степанівною (не має значення, бо та чи та